

LIVJÁTÁN

DRAČÍ MÝTUS STARÉHO ZÁKONA

Každého podzimu zažívá duše, jak po letní plnosti světla znovu pozvedá svou hlavu temnota. A jakoby přízrak povstálý z oněch vtírajících se temnot, vyvstává před námi obraz draka, onen pradávny děsivý sen lidstva, praobraz lidské hrůzy a děsu před silami protivícími se i bohům. Ze svíravé temnoty vidí duše pozvedat se draka - a z jemného duchového světla, jež do duše v této podzimní soumráčnosti vyzařuje nadsmyslové slunce, se utváří obraz toho, co draka přemáhá.

V duši, jež vzhlíží k draku a jeho přemožiteli se probouzí prazážitek celého lidstva. Takový pohled však zapadne do současné epochy světa, jen když se na tento pradávny obraz je schopna ohlédnout ve světle příchodu Kristova. Jako tomu třeba je v poslední novozákonní knize, ve Zjevení Janově. Tam je obraz boje s drakem vylíčen (ve 12. kapitole) v rámci křesťanské apokalyptiky a tím je naplněn jeho význam.

*

Bible je organický celek. Vidíme to i na tom, jak tento vrchol apokalyptického dění na samém konci Nového zákona - Michaelův zápas s drakem - nestojí v Bibli osamoceně, ale má své předstupně v zákoně Starém.

"Dračí mýtus ve Starém zákoně? Vždyť je to svojí povahou zcela nemytologická kniha!" To není neopodstatněná námitka. Podívejme se třeba na stvoření světa. Mojžíšova kniha Geneze je líčí tak, jak se sluší lidu, jenž má být veden od soumráčné snivosti k bdělému vědomí. V porovnání se zprávami o stvoření u jiných národů, je obrazná a mytologická složka velmi potlačena oprati myšlenkovému obsahu. A stejně jako myšlení, coby spirituální "lučba" jasně vytyčuje hranice a odděluje patřičné jevy světa, i při stvoření v Genezi vidíme nejprve pracovat božské, kosmické myšlení, jak zadržujíc rozbouřený chaos, myšlením jeden po druhém zvlášť uchopuje jednotlivé prvky světa, aby z nich mohl vyvstat uspořádaný kosmos. Bůh tedy odděluje světlo a temnotu - jedno nazývá dnem, druhé nocí. A tak také odděluje svrchní a spodní vody, pevninu a vodstvo.

Kromě mojžíšské zprávy o stvoření, jež tak nápadně podléhá převaze myšlenkového zpracování, kolovaly však nepochybně ještě další líčení vzniku světa, které si uchovaly v nepřerušenosti svou "pohanskou" mytologickou obraznost a barevnost a jež byly nejspíše příbuzné tradicím babylónským.

Zatímco v Genezi máme tak říkajíc "oficiální" linii starozákonní duchovnosti, ona starověká myteumata shledáme spíše v poetických knihách; a nebudou jistě dochovány v úplnosti jako celistvý obraz, ale jen ve zlomcích, z nichž je můžeme rekonstruovat. Tam, kde abstraktní duchovnost poněkud poleví - tedy v poetických souvislostech, vynářejí se nám pozůstatky obrazného vědomí patřícího dávné minulosti silou myšlení již potlačeného. Tak v básních často

přežívá stará "imaginativní" látka a vyzařuje svoji hřejivou duševní sílu, a to i tam, kde ji jako "pouhá báseň" nebere nikdo zcela vážně.

Takové "bludné balvany", pozůstatky mýtického vědomí, nacházíme především v knize Job. Vzpomeňme jen na podivuhodný výrok o počátcích světa: ... *když mne ranní hvězdy pospolu chválily*. A tak je to tedy také kniha Job, na niž narazíme, když chceme prozkoumat stopy dračího mýtu. Právě v dnešní době, kdy lidské vědomí se touží novým způsobem povznést nad úroveň pouhopouhého myšlení, může mít takové hledání mýtických látek svůj půvab a svou specifickou hodnotu.

*

Na konci knihy se popisují dvě obludy, Livjátán a Behemót. Vysvětlivka, jež se nalézá v revidované verzi Lutherovy bible, je typickým příkladem intelektuálního nepochopení pro mýtickou obrazivost. Čtenáře nabádá, aby si pod Behemótem představoval "Nilského koně", tedy hrocha a pod Livjátánem krokodýla. Tak se člověk hladce zbaví jakéhokoliv mýtického děsu, je uspokojen a jeho hlavní dojem spočívá v tom, jak nepořádně to tehdy v těch neosvícených dobách pozorovali a popisovali přírodu. A celou příslušnou kapitolu pak bere jako velmi nepřesný poetický a fantastický popis zvířat, jež si člověk může prohlédnout v klidu v zoo, kde přeci žádný krokodýl nedští oheň, jak Job bájí o svém Livjátánu:

Když kýchne, září to jako světlo, jeho oči jsou jako řasy jitřenky. Z jeho úst vybíhají pochodně a vyskakují řeřavé jiskry. Z nozder vychází kouř jako z přehřátého hrnce a kotle. Jeho dech je jedna výheň, z úst mu vycházejí plameny. (Job 41,10-13)

Livjátán a krokodýl? Obráceně by to bylo v pořádku: Krokodýl je Livjátán! Tedy v krokodýlovi ožívá, ještě z něj trošku vyčuhuje, stejně jako v pravěkých veleještěrech, vzdálený dozvuk, vzpomínka přírody na- draka! V děsící podobě krokodýla působí na vnímavou duši ještě něco z dračího úděsu dávných věků. Připusťme: za Jobových časů opravdu lidé nepozorovali přírodu exaktně. O tom není pochyb. Ale je otázkou, zdali lecjakou takovou "nepřesnost" starověkých vypravěčů máme připisovat na vrub právě tomu a zdali za jistých okolností nemohla být ponovu vyvolána ona temně pravěká jasnovidnost a nemohla se poznenáhlu вплést do ostatních obsahů odpovídajících fyzickému vidění. Pohled na krokodýla mohl vyvolat v onom "druhém zraku" vidinu draka a mýtické nahlížení se najednou položilo jako oblak před pozemské smysly. Budiž tedy Job 41 zcela nedostatečné vyličení krokodýla, avšak coby démonické zjevení tkví v realitě mnohem pevněji, nežli jako pouhý povrchní zoologický popis. Z Jobova líčení draka, jež končí slovy: "*Je králem nade všemi pyšnými*" na nás navíc přímo srší luciferská povaha¹ tohoto zjevení.

¹ Vzájemná souvislost "draků" na jedné straně s praještěry, na druhé pak s "pádem do hřichu" v lemurské době viz H. Poppelbaum: *Mensch und Tier*; rovněž E.Bock: *Urgeschichte*.

Knihy Job nehovoří o draku jenom v kapitolách 40 a 41. Zmiňuje ho již dříve v narážce na mýtus, jehož znalost předpokládá. Tam ovšem se drak nejmenuje *Livjátán*, leč s ohledem na své bouřlivé běsnění nese název *Rachab*. A stejně jako v babylónském mýtu se i zde hovoří o pomocnících obludy.

Zde jde o události z předvěku. Svět by nebyl vznikl jakožto spořádaný kosmos, kdyby již v jeho předvěku nebyl bůh Já-jsem vykázal moci chaosu do jejich hranic a obrnil proti nim řád světa.

On je Bůh; jeho hněv nikdo neutiší - před ním se musí sklonit pomocníci Rachabovi (Job 9,13)

Na týž boj naráží i další místo: *Před jeho silou se dme moře, úsudkem svým drtí Rachaba. Nebesa čistí v krásu jeho vítr, svou rukou proklál vzdušného hada. (26, 13-14)*

Já-jsem-Bůh (Hermann Beckh jednou volně přeložil jméno Jahve jako "Ten, jenž ve mně říká Já") je také síly myšlenky, chaos odstraňuje šířením jasu. Svým "úsudkem" drtí Rachaba. Vyčištění atmosféry, jež za dračích dob bývala spíše kлокotajícími výpary, vytvoření jasného nebeského prostoru a čistého duchem prosyceného vánku (toto slovo jak v hebrejštině, tak v řečtině znamená současně *vzduch i ducha*) je přirozenou podmínkou toho, aby se na zemi mohl objevit myslící tvor - člověk a je výsledkem onoho předvěkého Jahvova vítězství nad drakem. "Vzduch je vyčištěn, ať vydechne si duch!"

Tento mýtus zaznívá i v žalmech: *Vládneš nad nepokojným mořem, tišíš jeho vlny, když se vzedme. Ubil jsi k smrti Rachaba. (Ž 89,10-11)* Stejně tak je v 74. žalmu vzdouvající se moře dračím živlem, jehož mnohohlavý obraz se stejně jako v Apokalypse vynáří z mořských vln.

Moře jsi rozdělil svou silou, svou mocí jsi potřel hlavy draků ve vodě. Rozdrtil jsi hlavy Livjátanu, dals ho za pokrm lidu v pustině. (Ž 74,13-14)

Závěr upomíná na hluboké apokryfní proroctví o tom, že při skonání světa poslouží Livjátán za pokrm vyvoleným - mocná energie, působící proti božskému světu, se má jednoho dne obrátit k dobrému, vtělí se do lidí ve svazku s Bohem. Touto podivuhodnou větou o budoucím nasycení lidu v pustině prosvítá cosi z budoucnosti, zatímco jinak je to reminiscence na cosi ležícího v dávné minulosti. Pěvec 74. žalmu stojí před otázkou: Jak to, že protivník zdánlivě strhává na svou stranu zemi? Jistě zažil zničení chrámu. A tu si připomíná veliké přemožení draka v šerém dávnověku a ptá se: Kde je dnes ona vítězná síla? Neví totiž ještě, že se tato síla vydala na dlouhou cestu proměny, aby v budoucnosti přemáhala draka v člověku a skrze člověka.

A otázka: "Kam se dnes poděla ona síla?" trápí i duši proroka Izaiáše, otázka, již bychom mohli moderně formulovat: Je Bůh mrtev?

Probud' se, probud', oděj se mocí, Hospodinova paže! Probud' se jako za dnů dávnověku, za dávných pokolení! Což právě ty jsi neroztála Rachaba, nezranila draka? Iz 51:9

*

Onehdy ona síla draka přemohla, ale boj nebyl ještě definitivně rozhodnut. Drak byl *zraněn*, nikoli zabit. Připomíná to Eddu a její vyprávění o Thorově boji proti hadovi z Midgardu. Společně s obrem Hymirem Thor vypluje na moře. Za návnadu použije hlavu černého býka. Had z Midgardu se do ní zahryzne, Thor ho vytáhne a když se jeho strašlivá hlava vynoří z moře, mrští po něm svým kladivem; to ho ale nezasáhne naplno svou smrtící silou. V poslední chvílce totiž Hymir zrádně přeřízne udici. Zasažená obluda se potopí, přetrvává však pochybnost, zdali je mrtva, či ještě žije. Zotaví se opět? Bude ještě třeba dalšího boje?

I onen mýtus, jenž straší jako přízrak ve Starém zákoně, zná draka, jenž byl v předvěku přemožen a skrývá se nyní v hlubinách moře. Vyplývá to z letmé zmínky v knize proroka Ámose:

Skryjí-li se před mým zrakem na mořském dně, poručím hadu a vyštípe je odtud.
(Am 9,3)

Na mořském dně tedy číhá had. Jedno záhadné místo u Joba ukazuje, že to nejsou jen vnějškové představy a objasňuje vnitřně proměnlivou podobu takových mýtů. Moře znamená také nitro duše. A jako jsou v moři nezměrné, „propastné“ hlubiny, v jejichž černočerné temnotě provozují svou existenci příšerné, démonicky působící bytosti z živočišné říše (vzpomeňme si na obrázky, které nám přinesl výzkum Bathysféry), má i moře duše své světlem neproniknutelné propastné hlubiny, v nichž se skrývají démonické, strašlivé příšery. A nezůstávají vždy jen ve skrytu - Jan, prorok Apokalypsy, vidí v budoucnu vystupovat z propasti ("abyssos", Zj 17,8) zvíře k jeho závěrečnému střetu s mocí světla.

V předvěku světa byl drak poražen; v přítomném světě je hrozící skrytou nejistotou. Ale co spí v propastech duše, může být probuzeno. Schiller zformuloval klasický obraz toho, jak čaromoc zpěvu proniká do nejhlubších vrstev duše a vše v nich oživuje:

*A budí moc temných citů,
jež divuplně v srdci spí.*

Myslí tím ovšem to veliké a vznešené, co se skrývá v srdci a čeká, až bude probuzeno. Ale stejně je tam skryto i zlo ve své nejstrašlivější podobě. Vyvolávat a budit *tyto* síly, je dílem černé magie.

A o tom hovoří Job v jednom svém velice temném výroku, jak již bylo řečeno. V zoufalství proklíná den svého zrození. Ale jako starověký člověk, je si vědom, že kletba, právě tak jako požehnání, jsou vázány, mají-li působit, na určité

vnitřní předpoklady, jimž je nutno se naučit. Jako momentální nával dobromyslnosti nestačí ke skutečnému požehnání, ani výbuch hněvu nemá moc způsobit skutečnou kletbu. Má-li být nyní proklet den jeho zrození, poohlíží se Job jistým způsobem po někom, kdy by se vyznal v proklínání. A tu mu vyvstane v jeho ztemnělé mysli strašlivě ponurý předvěký obraz: černý mág potopené Atlantidy.

Hérodotos na jednom místě vypráví o "Atlantech", kteří byli tak hanební, že každodenně proklínali vycházející slunce. Výstižnější charakteristiku černé magie a jí poplatného myšlení, nežli každodenní proklínání vycházejícího slunce, vskutku sotva dokáže člověk vymyslet. A ono místo u Joba zní: *Musí ji (tj. noc jeho početí) zatratit, kdo proklínají den, ti, kdo jsou hotovi vyburcovat livjátana.* (Job 3,8)

Řecká tradice se zde kryje s hebrejskou. Oni, kdo *proklínají den*, jsou oni ohavní Herodotovi Atlanté. oni zavilí protivníci vycházejícího slunce, stavící se proti Kristovu principu slunce a dne, milostiplně osvěcujícího okršlek zemský. Ti nechybí, když jde o to proklít pozemský zrod člověka. A právě tím jsou schopni - vzbudit Livjátana, probudit a vyvolat vše, co z dračí povahy spí v moři duše.

K ohromnému kontrapunktu, jímž zní Bible, patří, že i tyto propasti totálního odporu a popření všeho musela duše hledající Boha a žízňící po Bohu vnitřně změřit, než nadešel Kristův den. (*Já jsem světlo světa ... Abraham zajásal, že spatří můj den; spatřil jej a zaradoval se.* J 8,56)

*

Skryté se objeví a zvíře vystoupí z propasti. "Slunce to vynese na světlo" Tak bude opět novým způsobem vybojováno michaelské vítězství nad drakem.

Prorok Izaiáš to prorokuje: *V onen den Hospodin ztrestá svým tvrdým, velkým a pevným mečem livjátana, hada útočného, livjátana, hada svinutého; zardousí draka v moři* (Iz 27,1).

Ale člověk již nebude být- jako v předvěku - moci vyňat z tohoto velikého apokalyptického boje, jenž nemohl být dobojován proto, aby člověku nejprve zajistil tvůrčí přirozený podklad pro jeho lidskou existenci.

A i to se ve Starém zákoně v náznaku objevuje. Člověk ve spojení s anděly má draka přemoci:

On svým andělům vydal o tobě příkaz, aby tě chránili na všech tvých cestách; aby tě na ruku nosili, a ty jsi nohou nenarazil na kámen; po lvech a po zmijích šlapat budeš, pošlapeš lvíčata i draka. (Ž 91,11-13) - to jsou slova žalmu, jež účinkují ještě v Novém zákoně.

Člověk, jenž skrze Krista opět získá spojení s andělskou říší, obstojí i vůči draku. Svoji sílu bude čerpat v pohledu ke hvězdným výšinám svého nebeského původu.

Tím je dán vnitřní předpoklad k tomu, aby se na konci Nového zákona rozzářil mohutný obraz, v němž pisatel apokalypsy vidí Michaelův boj s drakem, prastarý obraz, jenž ale nyní pro lidskou a křesťanskou budoucnost nese a zvěstuje také nový obsah.